

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка**

Кафедра загальної та регіональної географії

НАСКРІЗНА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

підготовки бакалавра

спеціальність Е4 Науки про Землю

освітньо-професійна програма Географія. Геоінформаційні технології

Розробники програми:

кандидат географічних наук, доцент Корнус Олеся Григорівна,
кандидат географічних наук, доцент Данильченко Олена Сергіївна

Наскрізна програма практики розглянута і схвалена на засіданні кафедри
загальної та регіональної географії

Протокол №   1   від “   28   ”   серпня   2025 року.

Обговорена та рекомендована до затвердження на засіданні
науково-методичної комісії природничо-географічного факультету

Протокол №   1   від “   29   ”   серпня   2025 року.

Наскрізна програма практики розглянута на засіданні вченої ради
природничо-географічного факультету

Протокол №   5   від “   18   ”   грудня   2025 року.

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Місце практики в професійній підготовці випускника

Практика студентів закладів вищої освіти (ЗВО) України є невід'ємною складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців. Вона спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь за відповідною спеціальністю.

Наскрізна програма практики студентів за спеціальністю Е4 Науки про Землю (ступінь вищої освіти – бакалавр) є основним навчально-методичним документом, який визначає усі аспекти проведення практик. Вона забезпечує єдиний комплексний підхід до організації практик, їх системність, неперервність і послідовність навчання студентів.

Мета практичної підготовки

Мета практичної підготовки полягає в оволодінні студентами сучасними методами польових досліджень та геоінформаційних технологій, вміннями і навичками, необхідними для самостійних досліджень та систематичного використання краєзнавчого матеріалу в професійній діяльності. Проведення практики має на меті забезпечити закріплення суттєвих теоретичних знань і досягнення наступних цілей:

1. Ознайомлення та набуття навичок роботи з метеорологічними, топографічними та іншими приладами, які використовуються під час польових досліджень, а також оволодіння методами спостереження, опису, ідентифікації, класифікації, картографування за допомогою ГІС-технологій природних та соціально-економічних географічних систем.
2. Набуття навичок проведення необхідних спостережень й експериментів, первинної обробка статистичних даних, навчитись підбирати правильні застосунки для нанесення і опису різних об'єктів та вести польову фіксацію.
3. Набуття навичок аналізу і прогнозування розвитку підприємства (установи, організації), складання аналітичних записок та підготовка до виробничої діяльності.

4. Вміння організувати апробацію ідей та задумів наукового дослідження.
5. Виховання у студентів творчого, дослідницького підходу до наукової діяльності.
6. Формування потреб у самоосвіті, самовихованні та підвищенні своєї кваліфікації.

Завдання практики

Під час проходження всіх видів практики студент-практикант повинен виконати наступні завдання:

1. Навчитися користуватися спеціальними приладами та вміти правильно застосовувати їх при різних видах географічних та геоінформаційних досліджень; вміти самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому журналі, робити необхідні теоретичні висновки та географічні прогнози; вміти виконувати графічні і картометричні роботи.
2. Формування у студентів професійних умінь та навичок проведення науково-дослідної діяльності, застосування на практиці методів географічних та геоінформаційних досліджень.
3. Вивчення організаційної структури підприємств чи установи та знайомство у безпосередніх умовах з виробничим процесом і технологічним циклом виробництва, відпрацювання вмінь і навичок зі спеціальності.
4. Одержання досвіду вирішення практичних задач, що вимагають застосування професійних знань і вмінь фахівця.
5. Проведення необхідних спостережень (анкетування, опитування) та експериментів, первинної обробка статистичних даних. Підбирати правильні застосунки для нанесення і опису різних об'єктів та вести польову фіксацію використовуючи геоінформаційні методи досліджень.
6. Виконання конкретного обсягу роботи на робочому місці з метою закріплення професійних навичок.

7. Набуття навичок аналізу і прогнозування розвитку підприємства (установи, організації), складання аналітичних записок та підготовка до виробничої діяльності.
8. Організувати апробацію ідей та задумів наукового дослідження.

Вміння студентів

Під час проходження всіх видів практик студент повинен оволодіти навичками науково-дослідницької та професійної діяльності.

1. Вміти використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички з фізичної, економічної, соціальної, політичної географії та геоінформаційних технологій для дослідження природних явищ і процесів.
2. Вміти здійснювати картографічний та геоінформаційний аналіз територій та акваторій.
3. Вміти використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички для вирішення практичних завдань в галузі географії.
4. Вміти використовувати професійні знання, уміння й навички в галузі географічних наук та управління соціально-економічним розвитком території.
5. Вміти робити необхідні теоретичні висновки та географічні прогнози; вміти виконувати графічні і картометричні роботи.
6. Вміти здійснювати науково-дослідну діяльність із застосуванням методів географічних та геоінформаційних досліджень.
7. Вміти критично аналізувати, оцінювати та прогнозувати природні та суспільні явища і процеси.
8. Вміти планувати, організувати та проводити стаціонарні і польові географічні дослідження та спостереження.
9. Вміти аналізувати, порівнювати, картографувати основні показники, що характеризують діяльність підприємств, організацій та установ.
10. Вміти аналізувати результати проведеного дослідження, формулювати висновки і рекомендації;

II. ВИДИ ТА ТЕРМІНИ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Відповідно до навчальних планів, які затверджені Вченою радою, уведено наступний порядок проходження студентами-географами практики відповідно до першого рівня вищої освіти – бакалавра:

- **навчальна практика з географії (топографо-географічна)** з відривом від навчання (4 тижні у 2 семестрі – протягом травня, червня);
- **навчальна практика з фізичної географії та ГІС** з відривом від навчання (4 тижні у 4 семестрі – протягом травня, червня);
- **навчальна практика з географії (суспільно-географічна)** з відривом від навчання (2 тижні у 6 семестрі – протягом травня, червня);
- **виробнича практика на підприємстві (установі)** з відривом від навчання (6 тижнів у 8 семестрі – протягом лютого, березня).

III. БАЗА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИК

- для навчальної практики з географії та ГІС – м. Суми, околиця міста Суми, Сумська область, Карпатський регіон України, кафедра загальної та регіональної географії СумДПУ імені А.С. Макаренка;
- для виробничої практики на підприємстві (установі) – підприємства та організації м. Суми та Сумської області, з якими укладені договори про проведення виробничої практики.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Керівники практики від кафедр забезпечують організацію і проведення практик відповідно до навчального плану, наскрізної і робочих програм практик, проводять інструктажі студентів та контролюють дотримання ними правил техніки безпеки, контролюють проходження практики, оцінюють її результати відповідно до поданих студентами звітів.

Навчальна практика з географії складається з 3-х етапів: підготовчого, польового та камерального. Перед початком навчальних практик керівником практики проводиться настановне заняття на якому обговорюється

організаційні питання проведення практики, план польових робіт, форма звітності, поділ на бригади. Після закінчення польового етапу студенти за даними польових щоденників складають та оформляють звіт з навчальної практики.

V. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Підсумки навчальних та виробничої практик підводяться груповими керівниками практики і обговорюються на засіданні кафедри, яка її забезпечує, або на педагогічній звітній конференції.

VI. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

1. **Навчальна практика з географії та ГІС** проводиться з відривом від навчання протягом травня, червня (10 тижнів) у 2, 4, 6 семестрах. Базою проходження практики є м. Суми, околиця міста Суми, Сумська область, Карпатський регіон та південні регіони України, кафедра загальної та регіональної географії СумДПУ імені А.С. Макаренка.

Мета практики: оволодіти сучасними методами польових досліджень із застосуванням геоінформаційних технологій та провідними методами глибокого комплексного географічного вивчення особливостей просторового поєднання природних територіальних і соціально-економічних систем, навчити студентів користуватися ними у складних польових умовах.

Завдання практики є наступними:

1. Закріпити теоретичні знання, отримані студентами під час лекційних, лабораторних, практичних занять з нормативних географічних дисциплін та геоінформаційного спрямування, а також закріпити та удосконалити практичні навички і уміння за відповідною спеціальністю.
2. Навчитися користуватися спеціальними приладами і туристичним спорядженням та вміти правильно застосовувати їх при різних видах географічних досліджень та краєзнавчо-туристичних заходів. Вміти підбирати програмні засоби, необхідні для проведення польових та камеральних робіт.

3. Вміти самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, у тому числі за допомогою геоінформаційних технологій, вести записи у польовому журналі, робити необхідні теоретичні висновки та географічні прогнози.
4. Навчитися складати екскурсійно-туристичні маршрути з розрахунком часу і матеріально-технічного забезпечення у польових і камеральних умовах за даними різноманітних джерел інформації.
5. Вміти виконувати графічні, картометричні роботи та польові картографування за допомогою ГІС технологій.

Зміст діяльності студентів-практикантів. Забезпечення успішного проведення навчальної практики передбачає:

1. **Підготовчий етап.** Ознайомлення з програмою практики, напрямками досліджень, маршрутними спостереженнями, правилами експлуатації приладів (топографічним, метеорологічним, гідрологічним та ін.), методикою польових досліджень, вимогами до звіту. Повторення та закріплення теоретичної бази необхідної для проходження польової практики. Отримання обладнання, інструктаж з техніки безпеки.
2. **Польовий етап.** Екскурсії на ключові природні ділянки (типові та унікальні ПТК), а також об'єкти природно-заповідного фонду. В залежності від мети та завдань навчальної практики на різних курсах проводяться певні географічні дослідження.

У II семестрі досліджуються прості види топографічних зйомок та за даними вимірювання складаються карти ключових ділянок, вивчається геологічна будова, склад порід певної території, історія геологічного розвитку, основні геологічні процеси та явища, а також мікрокліматичні та гідрологічні особливості району дослідження.

У IV семестрі вивчаються особливості рельєфу, ґрунтового покриву ключової ділянки, проводяться краєзнавчо-географічне дослідження території регіону, здійснюються польові картографування за допомогою ГІС технологій.

У VI семестрі студенти вивчають історико-культурні, природні та інші об'єкти і оволодівають методами екскурсійної роботи для використання в екскурсійній діяльності. Завершальною фазою навчальної практики з географії є комплексне географічне дослідження, яке поєднує вивчення особливостей функціонування природно-територіальних та соціально-економічних систем, а також оцінку ступеню раціональності суспільно-природної взаємодії та екологічної ситуації в районі досліджень.

3. Камеральний етап. Обробка даних, оформлення та захист звіту.

Форми звітності студента про практику. Для студентів обов'язковим є ведення щоденника, в якому фіксується зміст і всі види робіт, які виконував студент протягом проходження практики. Записи у ньому ведуться щоденно. Щоденник підписується студентом і викладачем - керівником практики. По закінченню практики студенти складають звіт з практики за встановленим планом та захищають основні положення цього звіту.

Норми оцінювання роботи студентів під час практики. По закінченню студентом проходження практики керівник практики перевіряє щоденник та звіт з практики, заслуховує захист звіту і виставляє загальну оцінку. Нормами оцінювання роботи студентів під час проходження практики слугує шкала ECTS, згідно з якою робота студента оцінюється за наступними критеріями:

№ з/п	Вид діяльності	Кількість балів
1.	Володіння методикою польових географічних досліджень	0-20
2.	Ведення щоденника та обробка зібраних даних	0-20
3.	Інтерпретація отриманих даних, оформлення звіту	0-20
4.	Захист основних положень звіту та оцінювання ступеню закріплення теоретичних знань, отриманих під час проходження польової практики (усне складання, або тестовий контроль)	0-40

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	відмінно
82-89	B	добре	добре
74-81	C		
64-73	D	задовільно	задовільно
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

2. **Виробнича практика на підприємстві (установі)** проводиться з відривом від навчання протягом 6 тижнів у 8 семестрі. Керівництво практикою здійснюють викладачі кафедри загальної та регіональної географії. Базами виробничої практики виступають підприємства та організації, з якими укладені договори про проведення виробничої практики.

Мета виробничої практики: закріплення на практиці теоретичних знань, отриманих студентами за час навчання, оволодіння сучасними методами в галузі їхньої майбутньої професії, набуття й удосконалення практичних навичок і умінь за спеціальністю, формування на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати у практичній діяльності.

Основні завдання виробничої практики:

1. закріплення та поглиблення теоретичних знань, отриманих студентами у процесі аудиторного вивчення дисциплін географічного та геоінформаційного змісту;
2. формування у студентів професійних умінь та навичок, застосування на практиці методів географічних та геоінформаційних досліджень;

3. ознайомлення з характером, змістом та умовами безпосередньої роботи за фахом;
4. одержання досвіду вирішення практичних задач, що вимагають застосування професійних знань і вмінь фахівця;
5. проведення необхідних спостережень (анкетування, опитування) та експериментів, первинної обробка статистичних даних;
6. апробація на практиці набутих професійних компетентностей;
7. виконання конкретного обсягу роботи на робочому місці з метою закріплення професійних навичок.

На підготовчому етапі керівник практики під час настановчої конференції обов'язково проводить зі студентами інструктаж з охорони праці і техніки безпеки. Керівник практики протягом всього терміну проходження студентами виробничої практики, контролює забезпечення нормальних умов праці і побуту та проводить з ними відповідні інструктажі з охорони праці та техніки безпеки.

Зміст діяльності студентів-практикантів. Кафедра загальної та регіональної географії згідно укладених договорів та угод заздалегідь визначає бази виробничої практики, куди й розподіляє студентів, враховуючи тематику їхніх кваліфікаційних робіт. Проходження практики регламентоване календарним графіком її проходження, який складено керівником практики від кафедри загальної та регіональної географії та організації-бази практики спільно з практикантом у відповідності до завдань практики та теми кваліфікаційної роботи студента. Крім виконання безпосередніх завдань практики, студенти можуть залучатись до виконання окремих інших завдань, в рамках робочого процесу бази практики, що не вимагають спеціальної кваліфікації.

Змістовий компонент виробничої практики включає виконання таких **завдань**:

1. складання індивідуального плану проходження практики, який перевіряється та затверджується керівником практики;

2. вивчення специфіки роботи підприємства, спостереження виробничих та невиробничих процесів;
3. проведення необхідних спостережень (анкетування, опитування) та експериментів, первинна обробка статистичних даних;
4. ведення щоденника практики з обов'язковим фіксуванням результатів самостійного аналізу її перебігу;
5. проведення досліджень у рамках студентської науково-дослідної роботи акумулювання й аналіз матеріалів для підготовки кваліфікаційної роботи студента;
6. складання індивідуального звіту з виробничої практики.

Під час практики студенти ведуть щоденник виробничої практики, який містить основні документи, що стосуються практики: розпорядження про скерування студента на практику, календарний графік проходження практики, відгук керівника від підприємства-базу практики про роботу студента на практиці, висновок керівника практики від кафедри, робочі записи.

Форми звітності студента про практику. Проходження практики завершується підготовкою та захистом звіту про практику. Матеріали до звіту готуються щоденно, а його безпосереднє оформлення здійснюється протягом останнього тижня практики.

Типова структура звіту:

- 1) титульна сторінка;
- 2) зміст;
- 3) загальна інформація про організацію – базу проходження практики;
- 4) інформація про функції, структуру та організацію роботи структурного підрозділу (відділу), де безпосередньо відбувалась практика;
- 5) опис виконання практики згідно з календарним планом;
- 6) формулювання індивідуального завдання;
- 7) матеріали та методи досліджень, що застосовувалися під час практики;
- 8) головні результати, отримані під час практики;
- 9) результати виконання додаткових завдань;
- 10) пропозиції щодо покращення проведення практики;

- 11) загальні висновки;
- 12) особисті враження від практики;
- 14) додатки.

Звіт про практику готується засобами комп'ютерного текстового редактора Word і друкується на стандартних аркушах формату А4 (210x297 мм). Розміри полів: верхнє, лівє та нижнє – 2,0 см, правє – 1,0 см. Нумерують сторінки вгорі справа без крапки з використанням арабських цифр. Звіт структурується на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Номер підпункту складається з номера розділу, порядкового номера підрозділу, порядкового номера пункту та порядкового номера підпункту, розділених крапкою (наприклад, 1.3.2.1.). Відповідно до зазначеного стандарту рекомендовано такі налаштування для текстового редактора WORD. Шаблон – нормальний (Normal). Основний текст набирають шрифтом (Times New Roman) нормального накреслення (Normal) розміром 14 pt з міжрядковим інтервалом 1,5.

Прошитий або скріплений скобами звіт та щоденник про практику (з відгуком керівника практики від організації) протягом 3-х днів після завершення практики здають керівникові практики від кафедри загальної та регіональної географії, який перевіряє його якість та правильність оформлення, підписує і передає звіт на кафедру. Підведення підсумків практики проходить у вигляді підсумкової конференції, де кожен студент звітує про проходження виробничої практики перед методистами, викладачами та магістрантами.

Норми оцінювання роботи студентів під час практики. За результатами захисту виставляється диференційована оцінка, яка заноситься до заліково-екзаменаційної відомості та залікової книжки магістранта за підписом керівника практики від кафедри.

Критерії виставлення оцінки:

- вичерпність і правильність виконання завдань практики – 30 балів,
- якість оформлення звіту – 20 балів,

- переконливість відповідей студента під час захисту – 20 балів,
- відгук керівника практики від організації – 30 балів.

Студента, який не здав звіту про практику або отримав на захисті незадовільну оцінку, направляють на практику повторно, він здійснює перескладання заліку практики за встановленою процедурою. Студент, який вдруге отримав негативну оцінку з практики, відраховується з університету.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	відмінно
82-89	B	добре	добре
74-81	C		
64-73	D	задовільно	задовільно
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни